

Ideology and Persian Language Teaching Abroad: A Critical Discourse Analysis of Iranian Identity in *Persian Language Course* based on the Van Dijk's Framework (2006)

RezaMorad Sahraei

Professor of Applied Linguistics,
Allameh Tabataba'i University, Tehran,
Iran

SeyedeFateme Tabasi*

Master of Teaching Persian to non-
Persian Speakers, Allameh Tabataba'i
University, Tehran, Iran

Abstract

Textbooks as the most important educational tools underline the reflection and transmission of ideologies. Research literature on the discourse analysis and analysis of ideologies existing in textbooks indicates that the vast majority of these studies are based on English language learning. Taking the progressive development of Persian language teaching into account, the critical situation of Iran in the world and the learners' wrong attitude towards it, the present study aims to analyze the textbook Persian language course (Meneghini and Orsatti, 2012) in order to achieve the type and the way ideologies were presented, especially in introducing Iranian identity. Accordingly,

* Corresponding Author: seyede.fateme.tabasi@gmail.com

How to Cite: Sahraei, R. M. & Tabasi, F. (2024). Ideology and Persian Language Teaching Abroad: A Critical Discourse Analysis of Iranian Identity in *Persian Language Course* based on the Van Dijk's Framework (2006). *Language Science*, 11 (20), 9-46. doi: [10.22054/ls.2020.30167.1109](https://doi.org/10.22054/ls.2020.30167.1109)

based on Van Dijk's approach to ideology and the analysis of its dimensions as well as using three key concepts: “Square of ideology”, “group identity schema”, and “strategy of representation ideologies”, two checklists were developed to analyze the selected textbook. The results show that although this textbook tries not to show any bias in contexts and partly to be neutral, through pictures and exercises, deemphasizes the positive point of “us” and emphasizes the negative point of “this group”. Thus, according to the research framework, the attitude of this book towards Iranian identity is biased and its representation is evaluated in conflict with the objectives of language teaching.

Keywords: critical discourse analysis, ideology, Van Dijk, teaching Persian to non-Persian speakers, textbook

1. Introduction

Language education requires the use of authentic and up-to-date educational resources that accurately reflect the language and culture of contemporary society. Textbooks, as the most crucial element of language instruction, whether directly or indirectly, intentionally or unintentionally, convey the ideologies and prevailing thoughts of society. One of these ideologies is the identity or perspective individuals have regarding themselves and their position in the past, present, and future. Based on van Dijk's approach (2000), this study aims to analyze the textbook entitled *Persian Language Course* in order to uncover the prevailing ideologies and the way of presenting Iranian identity in the texts and images of this book. Furthermore, this research serves as an effort to guide the authors of language teaching materials towards the important notion of regarding language as a bridge between cultures and ideas, and in some cases, shaping the learner's thinking. Therefore, textbooks should provide a principled and authentic representation of the linguistic community.

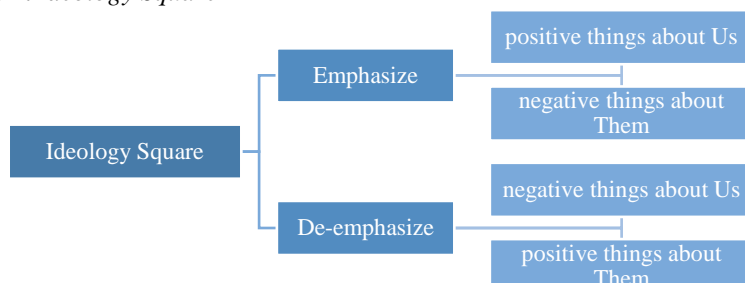
2. Literature Review

The analysis of educational texts across various periods has been the subject of numerous studies employing diverse methods and approaches. In the field of analyzing Persian language teaching materials based on van Dijk's framework, only one study has been identified by Rashidi and Saidi (2014). Their research aims to uncover the ideologies present in the selected texts of the *Persian Today* textbook (Jafar Moayyed Shirazi, 1992) within the framework of van Dijk (2003) and van Leeuwen (1996). The findings indicate that the *Persian Today* textbook, due to the time of its authorship, does not accurately represent contemporary Iranian society, and it is necessary to make changes to its content and presentation.

3. Methodology

The present study is conducted within the Critical Discourse Analysis framework of van Dijk (2006). Van Dijk (2015: 1) argues that ideologies are certain type of belief that, like other forms of social cognition such as knowledge, opinion, attitude, norm, and value represent the mind and are fundamentally shared within a social group, as opposed to personal beliefs. They are learned and utilized by group members in daily activities, and can change or adapt to new situations. According to van Dijk (1998), group members identify themselves through the categories of the ideological framework that reflect the identity of the group members and the shared sense of belonging to that group. These categories include membership, activities, goals, values and norms, positions and group-relations within the group, and resources (Van Dijk, 1998: 69 & 70). Besides their connection to group identity and ideologies, these categories provide information about "us" versus "them". Based on these six categories, ideology is a representation of the "self" against the "other". Generally, ideological discourse strategies can be classified into four categories, referred to as the "ideology square" (Van Dijk, 2000):

Figure 1. *Ideology Square*

Source: (Van Dijk, 2000)

These abstract ideologies are manifested at the level of language through a number of strategies. In the present study, among the three levels of "meaning", "form", and "action" the levels "meaning" and "form" were selected based on the strategies that were likely to be employed in the discourse of the textbook to convey ideology. Subsequently, two checklists were designed to assist in analyzing the research corpus based on the "ideology square", "group identity schema", and "ideological representation strategies".

The selected corpus for this study is the book *Persian Language Course* written by Mangini and Orasti (2012), which was published in Italy in a bilingual format for Persian learners from beginner to upper-intermediate levels. Because the selected approach of this research is based on the two groups of "us" and "them", all the texts in the book were initially evaluated to assess their analyzability concerning this topic. Following this, the lessons consisting of text and images were analyzed regarding the prevailing ideology, the representation of group identity, and the strategies employed in this representation, using the two designed frameworks.

4. Conclusion

An analysis of *Persian Language Course* reveals that the predominant ideology within its texts emphasizes the positive aspects of the "us" group. However, the notion of "us" is somewhat distinct in this book due to the Italian background of the authors. Consequently, there is an

emphasis on negative aspects and a deemphasis on the positive traits of the "us" group, which are ideologies observed within the texts. The final results regarding the representation of group identity through six categories indicate that this book primarily portrays its ideology surrounding Iranian identity through the categories of "resources", "membership", and "activities".

The prevailing ideologies in the texts of *Persian Language Course* are primarily illustrated through "explicit" expression strategies, utilizing "declarative" sentences and "detailed" descriptions. Additionally, the strategy of "topics" is employed to further convey these ideologies. At the level of "form", the highest frequency of strategies used to express ideologies belongs to "active" and "complete" sentence strategies at the "first" and the "last" of the texts. This approach aligns with the nature of teaching materials, as processing "explicit", "definite", and "complete" sentences with a "declarative" aspect that conveys "details" about the subject is easier for learners.

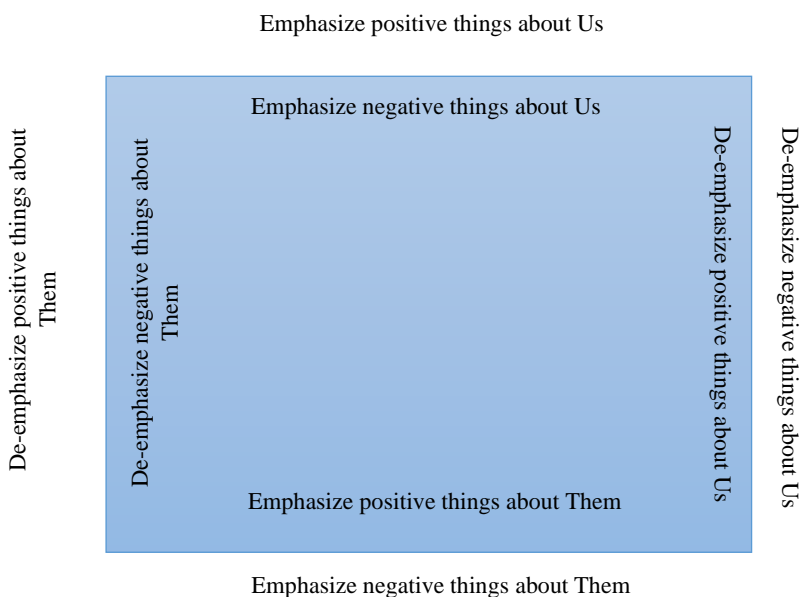
Furthermore, in representing Iranian identity through images, the book predominantly focuses on the "resources" category. However, it often undermines a positive attribute or emphasizes a negative aspect by selecting images that are unrelated or contradictory to the lesson content. Thus, although the dominant ideology of the texts emphasizes the positive aspects of Iranian identity, the choice of images and exercises frequently negates these positive aspects.

In summary, the content of *Persian Language Course*, whether being viewed from the perspective of its non-Iranian authors regarding the "them" group or being based on the objectives of teaching Persian about the "us" group, presents a biased portrayal of Iranian identity. This is achieved through the selection of negatively connoted titles and images that deny urbanization, civilization, and progress. While analyzing textbooks within the frameworks of Critical Discourse Analysis, particularly Van Dijk's approach, is feasible, it is crucial to note that these educational resources may sometimes take a different path. Thus, books written about the "us" group might serve anti-"us"

purposes, portraying the "them" group as significant, progressive, and influential while emphasizing the negative aspects of "us."

What has been overlooked in Van Dijk's framework is this potential square whose sides contradict his predicted ideology square. Since language education also entails cultural introduction, the main damage occurs when the focus on the "us" group as the target language group is accompanied by an emphasis on negative traits or a deemphasis on positive aspects. This issue likely arises from the biased ideologies of the authors, manifesting even if implicitly. Although the *Persian Language Course* textbook attempts to conceal its biases and to present itself as neutral, the images and exercises serve as the invisible part of the iceberg of ideologies throughout the book. Thus, the findings of the present research regarding an analysis of a textbook are as follows:

Figure 2. *A New Look at the Ideology Square*

ایدئولوژی و آموزش زبان فارسی در خارج از ایران: گفتمان‌شناسی انتقادی هویت ایرانی در کتاب درس زبان فارسی بر پایه الگوی ون‌دایک (۲۰۰۶)

رضامراد صحرائی استاد زبان‌شناسی کاربردی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

سیده فاطمه طبسی * دانش‌آموخته آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

چکیده

کتاب درسی به‌عنوان مهم‌ترین ابزار آموزشی، زمینه‌ساز انعکاس و انتقال ایدئولوژی‌ها است. پیشینه پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه تحلیل ایدئولوژی‌های موجود در کتاب‌های درسی نشان می‌دهد که قریب به اتفاق این مطالعات مبتنی بر آموزش زبان انگلیسی هستند. با توجه به توسعه روزافزون آموزش زبان فارسی، موقعیت حساس کشور ایران در جهان و نگرش‌های نادرست جهانیان و حتی، فارسی‌آموزان نسبت به آن، اهمیت مطالعه در زمینه منابع آموزش زبان فارسی ضرورت پیدا می‌کند. در پژوهش حاضر، کتاب درس زبان فارسی نوشته منگینی و ارستی به‌منظور بررسی چگونگی بازنمایی ایدئولوژی‌ها به‌ویژه در معرفی هویت ایرانی، تحلیل شده است. بر این اساس، با انتخاب رویکرد ون‌دایک و با تکیه بر سه مفهوم کلیدی مربع ایدئولوژی، طرح‌واره هویت گروه و راهبردهای بازنمایی ایدئولوژی، دو بازبینی طراحی و کتاب منتخب از حیث متن و تصویر تحلیل شد. نتایج حاکی از آن است که علی‌رغم تلاش کتاب درس زبان فارسی برای رعایت بی‌طرفی در متون، در مواردی به‌واسطه تصاویر و تمرین‌ها، از نکات مثبت گروه ما رفع تأکید شده و یا بر نکات منفی آن تأکید شده است. بدین ترتیب، با توجه به چارچوب پژوهش، نگرش این کتاب به هویت ایرانی مغرضانه و بازنمایی‌های آن در تعارض با اهداف آموزش زبان ارزیابی می‌شود.

کلیدواژه‌ها: گفتمان‌شناسی انتقادی، ایدئولوژی، ون‌دایک، کتاب درسی، آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان.

۱. مقدمه

آموزش هر پدیده‌ای برای رسیدن به هدف غایی خود نیازمند بهره‌گیری از منابع آموزشی است. زبان نیز زنده و پویاست و آموزش آن نیازمند متونی اصیل و به‌روز است. متون اصیل به‌تنهایی اطلاق می‌شود که در بردارنده نمونه‌های حقیقی و طبیعی تری از زبان هستند (Richards & Schmidt, 2010: 43) که می‌توانند به‌درستی بازتاب‌دهنده آن چیزی باشند که اکنون در جامعه زبانی کاربرد دارد. این متون که عمدتاً در کتاب درسی جای دارند، در حقیقت شرایط و اندیشه‌های موجود در جامعه را منعکس می‌کنند. با وجود این، پرسش مهم این است که این شرایط چگونه در منابع آموزشی بازتاب می‌شوند. بر همگان روشن است که نویسندگان بر مبنای ایدئولوژی دست به قلم می‌شوند. البته این ایدئولوژی‌ها همواره آگاهانه استفاده نمی‌شوند، بلکه ممکن است عمیقاً در الگوهای ذهنی و زبانی آنها ریشه دوانده باشند و مسلم و بدیهی فرض شوند (Bloor & Bloor, 2013: 10). نویسنده مستقیم یا غیرمستقیم، عامدانه یا غیرعامدانه، بازگوکننده ایدئولوژی‌های حاکم بر جامعه است. یکی از این اندیشه‌ها، هویت یا نگرشی است که افراد نسبت به خودشان و جایگاهشان در گذشته، حال و آینده دارند. کتاب‌های درسی نیز، از این قاعده مستثنی نیستند و اغلب دیدگاه‌هایی کلیشه‌ای از نژاد، جنسیت، قومیت^۱ یا ملیتی را منعکس می‌کنند (Murray, 2011: 5-11). از آنجا که فرهنگ و زبان دو عنصر درهم آمیخته هستند و آموزش زبان بدون آموزش فرهنگ ممکن نیست، یکی از مسائل مهم، چگونگی و کیفیت انتقال بینش‌ها و نگرش‌های موجود در زبان مقصد است. بنابراین، پس از تهیه و تدوین، تحلیل و ارزیابی منابع و مواد آموزشی، ضرورتی غیرقابل انکار دارد. کتاب درسی یکی از مهم‌ترین ابزارهای یادگیری مشترک بین معلمان و یادگیرندگان است که می‌تواند به شیوه‌ای نظام‌مند و انعطاف‌پذیر به کار گرفته شود (Graves, 2003: 226). به باور ریچاردز^۲ (2001)، تحریف مطالب یکی از معایب کتاب‌های درسی در کنار محاسن بی‌شمار آنهاست. تأکیدهای بی‌اندازه بر نکات مثبت خود، زیرسؤال بردن نکات منفی سایر گروه‌ها و اندیشه‌هایی از این دست می‌تواند موجب کاهش انگیزه

1. ethnicity

2. Richards, J. C.

زبان آموزان و ایجاد نگرش منفی نسبت به جامعه زبانی هدف شود. عکس این موضوع نیز قابل بحث است؛ زمانی که آموزش زبان و تدوین منابع آن در دست افراد کم‌دانش یا غیرمتخصص و حتی مغرض باشد، این جریان در مسیری مخالف با آنچه گفته شد، در جهت تخریب ما پیش خواهد رفت. پژوهش حاضر با تحلیل کتاب درس زبان فارسی در پی دستیابی به ایدئولوژی‌های حاکم و چگونگی بازنمایی هویت ایرانی در متن‌ها و تصاویر آن، بر مبنای رویکرد ون‌دایک^۱ (2000) است، چرا که یک متن (و در پژوهش حاضر، یک کتاب درسی) معمولاً تنها نوک کوه یخ اطلاعاتی است که گویندگان از آن صحبت می‌کنند (Van Dijk, 2002: 212) و در پس آن نکات قابل تأملی وجود دارد. همچنین، پژوهش حاضر تلاشی است در جهت هدایت نظر مؤلفین منابع آموزش زبان به این نکته مهم که زبان پل فرهنگ‌ها و اندیشه‌هاست و در مواردی قادر است تفکر زبان‌آموز را شکل دهد. بنابراین، کتاب‌های درسی می‌بایست بازنمایی اصولی و حقیقی‌ای از جامعه زبانی ارائه دهند.

۲. پیشینه پژوهش

تحلیل متون آموزشی در ادوار مختلف موضوع پژوهش‌های متعددی بوده که با شیوه‌ها و رویکردهای گوناگون صورت گرفته است. به‌طور خاص، در حوزه تحلیل کتاب‌های درسی با روش گفتمان‌شناسی انتقادی^۲ و با هدف کاوش ایدئولوژی‌ها، به دلیل گستره و جایگاه زبان انگلیسی، عموماً کتاب‌هایی توسط پژوهشگرانی نظیر عبداللهمیان و حسینی‌فر (۱۳۹۱)، کاکاوند^۳ (2009)، صحراگرد و دواتگرزاده^۴ (2010)، عامریان و اسماعیلی^۵ (2015)، ساجد^۶ (2015)، فتیلوس^۷ و همکاران (2017) و بسیاری دیگر بررسی شده‌اند که آموزش این زبان را در نظر داشته‌اند.

-
1. Van Dijk, T.
 2. critical discourse analysis
 3. Kakavand, N.
 4. Sahragard, R., & Davatgarzadeh, G.
 5. Amerian, M., & Esmaili, F.
 6. Sajid, M. J.
 7. Fotopoulos, N.

از میان مطالعات صورت گرفته در زمینه کتاب‌های آموزش زبان در چارچوب رویکرد ون‌دایک، می‌توان به پژوهش یاسمی و آقاگل‌زاده (۱۳۹۴) نیز اشاره کرد. در پژوهش مذکور، پس از بررسی عوامل گفتمانی و جهت‌گیری‌های ایدئولوژیک فرهنگی در دو متن از کتاب فایل انگلیسی آمریکایی^۱، نتیجه به دست آمده حاکی از آن است که گفتمان این کتاب ایدئولوژیک بوده و مسائل اجتماعی جوامع غربی، دانش و فرهنگ آنها، نظام سرمایه‌داری و نژادپرستی از جمله مواردی هستند که نویسندگان این کتاب در نظر داشته‌اند. همچنین، یاسمی و آقاگل‌زاده در پژوهش دیگری (۱۳۹۵) دو درس از همین کتاب را طبق الگویی مشابه تحلیل کرده و نتیجه‌ای یکسان ارائه می‌کنند. شایان ذکر است که در هر یک از دو پژوهش اخیر دو متن تحلیل شده و در مجموع، دو متن بین این دو پژوهش مشترک است. بنابراین، علاوه بر اینکه این دو پژوهش نتیجه‌ای کلی ارائه می‌دهند، شباهت‌های زیادی نیز به یکدیگر دارند. از سوی دیگر، سنجان^۲ (۲۰۱۵) با تحلیل ۵ کتاب به شیوه گفتمان‌شناسی انتقادی ون‌دایک به این نتیجه دست می‌یابد که گرایش قابل توجهی در هر کدام از آنها به گروه مذهبی خاصی در اندونزی وجود دارد. وی بیان می‌کند که نویسندگان می‌بایست بدون تعصب مذهبی اقدام به تألیف کتاب کنند و به رعایت انصاف در امر آموزش توجه داشته باشند.

در حوزه تحلیل کتاب‌های آموزش زبان فارسی در همین چارچوب، تنها یک پژوهش متعلق به رشیدی و سعیدی (۱۳۹۳) شناسایی شد که تلاش دارد به ایدئولوژی‌های موجود در متن‌های گزینش‌شده کتاب فارسی / امروز (جعفر مؤیدشیرازی، ۱۳۷۱) در چارچوب رویکرد ون‌دایک (۲۰۰۳) و ون‌لیوون^۳ (۱۹۹۶) دست یابد. با وجود این، تحلیل‌های ارائه شده در چارچوبی نظیر مربع ایدئولوژی^۴ ون‌دایک نظام نمی‌یابند و در مواردی به توجیه شباهت دارند. نتیجه آن که کتاب فارسی / امروز به دلیل زمان تألیف، بازتابی درستی از جامعه امروز ایران نداشته و لازم است تغییراتی در ظاهر و متون آن انجام شود.

-
1. American English File
 2. Sanjani, I.
 3. Van Leeuwen, T.
 4. ideological square

به طور کلی، پژوهش‌هایی که در ایران در زمینه تحلیل کتاب‌های درسی به ویژه طبق الگوی ون‌دایک و نگرش او به ایدئولوژی انجام گرفته‌اند، دو ویژگی دارند: نخست آن که کتاب‌هایی را محور پژوهش خود قرار داده‌اند که یا مربوط به آموزش زبان فارسی نبوده و یا اکنون در آموزش آن فراگیر و مهم نیستند. دیگر آن که، این پژوهش‌ها در به ثمر رساندن هدف خود موفق عمل نکرده و یا از چارچوب در نظر گرفته شده عدول کرده‌اند. بدین ترتیب، خلاء گفتمان‌شناسی انتقادی کتاب‌های آموزش زبان فارسی مشهود است.

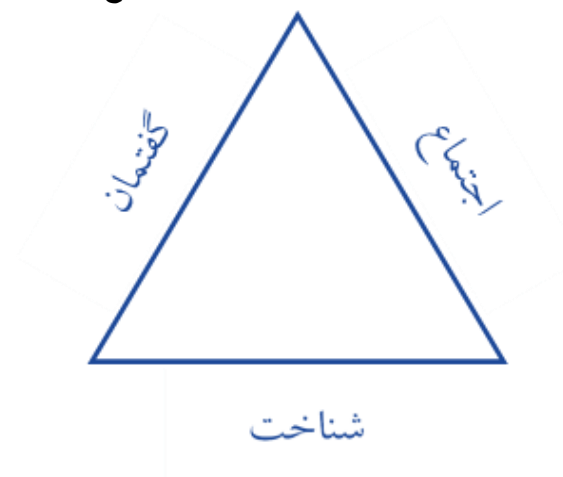
۳. روش

پژوهش حاضر در چارچوب دیدگاه ون‌دایک (2006) به گفتمان‌شناسی انتقادی صورت گرفته است. محور پژوهش‌های متعدد وی ایدئولوژی، خبر در رسانه‌ها و نژادپرستی^۱ است و رویکرد وی با عنوان اجتماعی - شناختی^۲ معرفی شده است. نگرش ون‌دایک به مطالعات گفتمان و به ویژه ایدئولوژی از آن جهت حائز اهمیت است که متفاوت با سایر رویکردها، تعریف اجتماعی شناختی ایدئولوژی به عنوان شکلی از شناخت اجتماعی را با تحلیل نظام‌مند ساختارهای گفتمان (که نوعاً در بازنمایی‌های ایدئولوژیک بیان می‌شوند) ترکیب کرده است (Van Dijk, 2013: 176). ون‌دایک با معرفی مثلث گفتمان^۳ - شناخت^۴ - اجتماع^۵ سعی در ارائه دیدگاهی جامع در مورد ایدئولوژی دارد. منظور از گفتمان در نگرش او مفهومی وسیع از رخداد‌های ارتباطی مانند مکالمه، متن نوشتاری، حرکات چهره، صفحه‌آرایی، تصاویر و یا هر جنبه نشانه‌شناختی دیگر است و شناخت شامل هر دو شناخت فردی و اجتماعی، باورها و اهداف، ارزیابی‌ها و احساسات و همه ساختارهای مربوط به ذهن و حافظه می‌شود که در گفتمان و تعاملات نمود می‌یابند. اجتماع نیز، در بردارنده خرده‌ساختارهای^۶ محلی^۷ تعاملات رودررو و ساختارهای

-
1. racist
 2. socio-cognitive
 3. discourse
 4. cognitive
 5. society
 6. substructures
 7. local

همگانی تر اجتماعی و سیاسی است که به طرق گوناگون در قالب گروه‌ها، روابط گروهی (مانند سلطه و نابرابری)، جنبش‌ها، نهادها، سازمان‌ها، فرایندهای اجتماعی، نظام‌های سیاسی و ویژگی‌های انتزاعی تر جوامع و فرهنگ‌ها تعریف می‌شوند (Van Dijk, 2001: 98). آنچه در این مثلث قابل توجه است پیوند میان ساختارهای متنی، شناختی و اجتماعی است. در حقیقت، این شناخت اجتماعی است که به‌عنوان واسطه بین ساخت متنی و ساخت اجتماعی قرار می‌گیرد.

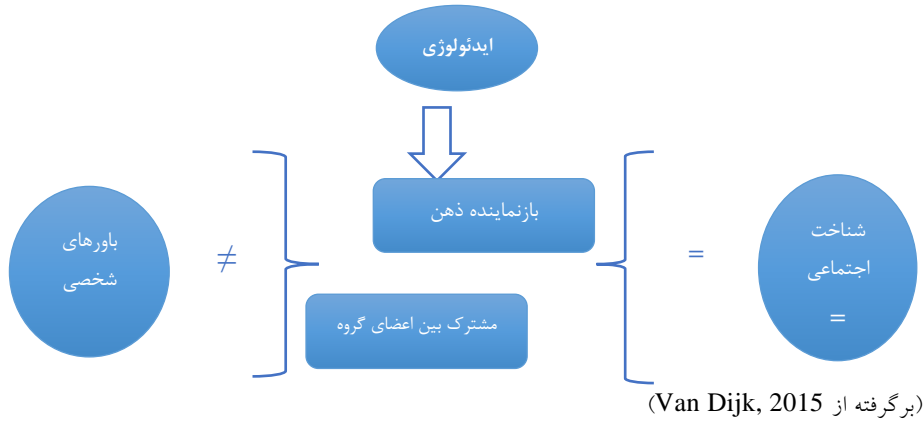
شکل ۱. مثلث گفتمان - شناخت - اجتماع

(برگرفته از Van Dijk, 2001)

ون‌دایک (1: 2015) معتقد است که ایدئولوژی‌ها نوعی باورند که مانند سایر اشکال شناخت اجتماعی نظیر دانش، عقیده، نگرش، هنجار و ارزش بازنماینده ذهن بوده و برخلاف باورهای شخصی، اساساً در یک گروه اجتماعی مشترک هستند. آنها مانند زبان توسط اعضای گروه در فعالیت‌های روزانه آموخته و به کار گرفته می‌شوند. همچنین، می‌توانند تغییر کنند یا با موقعیت‌های جدید منطبق شوند. شکل (۲) نشانگر این ویژگی ایدئولوژی‌ها در قیاس با شناخت اجتماعی و باورهای شخصی است:

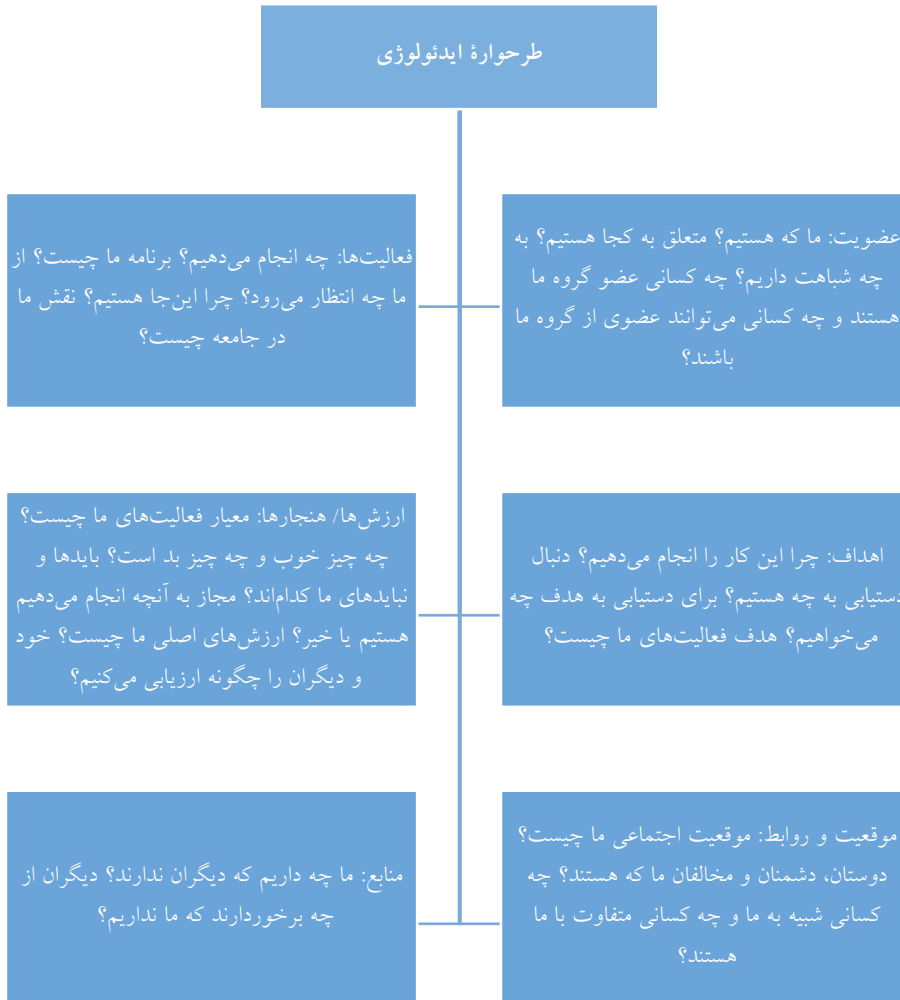
شکل ۲. تعریف ایدئولوژی

از نظر ون دایک، ایدئولوژی‌ها می‌بایست تماماً کلی و انتزاعی باشند تا بتوانند هویت گروه را حفظ کرده و به منافع گروه خدمت کنند، چرا که ایدئولوژی‌ها با افراد، شرایط و تجارب و فعالیت‌های اجتماعی متفاوت در موقعیت‌های گوناگون و در دوره‌ای نسبتاً طولانی در ارتباط هستند. به بیان دیگر، آنها اصول و رهنمون‌های کلی را بازنمایی می‌کنند تا آنکه نماینده راهکارهایی جزئی یا عقایدی در مورد موضوعی خاص باشند (Van Dijk, 2015: 2-3). همانطور که گفته شد، ایدئولوژی‌ها فردی نیستند و بین اعضای گروه مشترک‌اند. به باور ون دایک (1998)، اعضای گروه خود را به واسطه مقوله‌های طرح‌واره ایدئولوژی‌ای شناسایی می‌کنند که هویت اعضای گروه و حس مشترک گروه‌بودن را نشان می‌دهد. این مقوله‌ها که شامل عضویت^۱، فعالیت‌ها^۲، اهداف^۳، ارزش‌ها و هنجارها^۴، موقعیت و روابط گروه^۵ و منابع^۶ هستند (Van Dijk, 1998: 69 & 70) در نمودار زیر به نمایش درآمده‌اند:

-
1. membership
 2. activities
 3. goals
 4. values/norms
 5. position and group-relations
 6. resources

شکل ۳. طرح‌واره ایدئولوژی

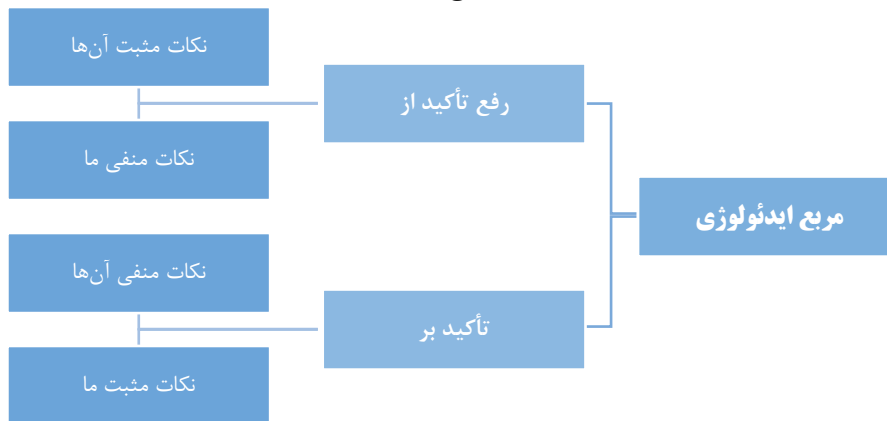

(برگرفته از Van Dijk 1998, 2000 & 2013)

پرسش‌های ذیل هر یک از مقوله‌ها، علاوه بر ارتباط با هویت گروه و ایدئولوژی‌ها، اطلاعاتی در مورد ما در برابر آنها دارند. بر اساس این مقوله‌های شش‌گانه، ایدئولوژی، یک بازنمایی از خود در برابر دیگری است و از این جهت، مبنای شناسایی گروه است و هویت و حس مشترک اعضای آن را نشان می‌دهد. یکی از معمول‌ترین و عمده‌ترین

ویژگی‌های گفتمان ایدئولوژیک ماهیت قطبی شده^۱ و انعکاس این ساختار قطبی شده از ایدئولوژی‌ها و نگرش‌هاست (Van Dijk, 2015: 4). به طور کلی، راهکارهای گفتمان ایدئولوژیک به چهار دسته قابل تقسیم‌بندی هستند که از آن با عنوان مربع ایدئولوژی یاد می‌شود (Van Dijk, 2000):

شکل ۴. مربع ایدئولوژی

Source: (Van Dijk, 2000)

البته روشن است که راهکارهای کلی گفتمان ایدئولوژیک در قالب این چهار عنوان محدود نمی‌شوند. گاهی ما بر نکات مثبت آنها تأکید می‌کنیم و گاه سعی در رفع تأکید از نکات منفی شان داریم. حتی ممکن است بر نکات منفی خود تأکید و از نکات مثبت مان رفع تأکید کنیم. همه این موارد در گفتمان و تعاملات قابل رؤیت و محتمل است. این ایدئولوژی‌های انتزاعی، به واسطه شماری از راهبردها به سطح زبان رسیده و بازنمایی می‌شوند. ون‌دایک از نخستین پژوهش‌های خود تا به امروز راهبردهای متنوعی را برای بازنمایی ایدئولوژی‌ها معرفی کرده است. اگرچه همه آنها ماهیت یکسانی دارند، اما آنچه مشهود است، ساختار و طبقه‌بندی منظم‌تر و کاربردی‌تر الگوی سال ۲۰۰۶ از سطوح گفتمان و ابزارهای بازنمایی ایدئولوژی است که با گذشت زمان مسیر تکامل

1. polarized

راطی کرده و همزمان با جزئی‌نگری نسبت به ابزارهای بیان، نمایی کلی در سطوح عمده ارائه می‌کند.

در پژوهش حاضر، تکیه اصلی بر این الگو خواهد بود و از بین سه سطح معنا^۱، صورت^۲ و کنش^۳، سطح معنا با راهبردهای عناوین^۴، اظهار^۵ صریح^۶ / ضمنی^۷، درجه^۸ کلی^۹ / جزئی^{۱۰}، وجه^{۱۱}، انکار^{۱۲} و سطح صورت با راهبردهای جمله معلوم^{۱۳} / مجهول^{۱۴}، جمله کامل^{۱۵} / اسم‌سازی^{۱۶}، آغاز^{۱۷} / پایان^{۱۸} و استدلال^{۱۹} که کاربردشان در گفتمان کتاب درسی برای انتقال ایدئولوژی محتمل بود، انتخاب شدند. سپس، دو بازینه^{۲۰} بر مبنای مربع ایدئولوژی، طرح‌واره هویت گروه و راهبردهای بازنمایی ایدئولوژی منتخب طراحی شد تا به کمک آنها تحلیل پیکره انجام شود.

۴. یافته‌ها

پیکره منتخب پژوهش حاضر کتاب *درس زبان فارسی نوشته منگینی و اُرسی* (۲۰۱۲) است که به صورت دوزبانه برای فارسی‌آموزان سطح مقدماتی تا فوق میانی در ایتالیا منتشر شده است. در پیشینه تحلیل ایدئولوژی‌های کتاب‌های آموزش زبان فارسی، از معیارهای

-
1. meaning
 2. form
 3. action
 4. topics
 5. manifestation
 6. explicit
 7. implicit
 8. level
 9. general
 10. detailed
 11. modality
 12. disclaimers
 13. active
 14. passive
 15. full clause
 16. nominalizations
 17. first
 18. last
 19. argumentational structures
 20. checklist
 21. Meneghini, D., & Orsatti, P.

روزآمد و گستره کاربرد در امر آموزش، غفلت شده بود. بنابراین، درجه اعتبار، رواج در امر آموزش زبان و انطباق با چارچوب پژوهش از جمله علل انتخاب این کتاب برای تحلیل در پژوهش حاضر است.

۴-۱. نمونه تحلیل

به دلیل اینکه رویکرد منتخب این پژوهش مبتنی بر دو گروه ما و آنها است، لازم بود در گام نخست تمام متون کتاب، به صورت ابتدایی ارزیابی شوند تا قابل تحلیل بودن آنها با توجه به این موضوع سنجیده شود. پس از آن، دروس متشکل از متن و تصویر، از نظر ایدئولوژی غالب، چگونگی بازنمایی هویت گروه و راهبردهای به کار گرفته شده در این بازنمایی، با استفاده از دو بازبینه طراحی شده، تحلیل شدند. نمونه ای از تحلیل یک درس به شرح زیر است:

تصویر ۱. تک درخت

20 UNITÀ

Albero solitario تک درخت

Testo متن CD2/7

جشن نوروز
 نوروز نخستین روز سال هجری شمسی و اولین روز فصل بهار است. نوروز مهمترین جشن ملی ایرانیان است. همه ایرانیان در برگزاری این جشن شرکت میکنند. این جشن چند روز طول میکشد. در طول این چند روز همه به عید دیدنی یعنی دید و بازدید یک دیگر میروند و بزرگترها به کوچکترها عیدی میدهند. عیدی معمولاً یک اسکناس تمیز، نو و نانخورده است. ایرانی‌ها هنگام تحویل سال نو یعنی زمان پایان سال کهنه و شروع سال جدید سفرهای به نام سفره‌ی هفت‌سین می‌چینند. در این سفره سیر، سرکه، سمنو، سیب، سنج، سماق و سبزه و چیزهای گوناگون دیگری وجود دارد. پیش از نوروز مراسمی هست که مهمترین آنها خانه‌تکانی یعنی مراسم تمیز کردن خانه و اسباب و اثاثیه‌ی منزل، سبزه سبز کردن یعنی سبز کردن دانه‌های گندم، ارزن، ماش یا عدس و چهارشنبه‌سوری یعنی مراسم آتش بازی در آخرین سمنبیه‌ی سال کهنه است. پس از پایان جشن نوروز در سیزدهم فروردین مراسم سیزده‌بدر بر گزار میشود. روز سیزده‌بدر مردم از خانه یا شهر خارج میشوند تا گرفتار نجوست سبزه نشوند.

232

(برگرفته از Meneghini & Orsatti, 2012: 232)

- درس ۲۰: تک درخت

درسی که با عنوان تک درخت و تصویری از آن آغاز می‌شود حاوی متنی پیرامون جشن نوروز است. بدین ترتیب، این تصویر بی‌ربط، رفع تأکیدی از نکات مثبت گروه ما را انتقال می‌دهد.

متن: جشن نوروز

در این متن از طریق دو مقوله منابع و فعالیت‌ها بر نکات مثبت گروه ما تأکید شده است که به ترتیب در دو نمونه زیر قابل مشاهده است:

۱. نوروز مهم‌ترین جشن ملی ایرانیان است.

۲. در طول این چند روز همه به عیددیدنی یعنی دید و بازدید یکدیگر می‌روند و بزرگ‌ترها به کوچک‌ترها عیدی می‌دهند.

جدول ۱. بازنمایی هویت گروه بر مبنای مربع ایدئولوژی در متن «جشن نوروز»

طرح‌واره هویت گروه								
متن	گروه	ایدئولوژی	عضویت	فعالیت‌ها	اهداف	ارزش‌ها و هنجارها	موقعیت و روابط	منابع
جشن نوروز	ما	تأکید بر نکات مثبت		*				*
		رفع تأکید از نکات منفی						
	آنها	تأکید بر نکات منفی						
		رفع تأکید از نکات مثبت						

راهنمای بازنمایی این تأکیدها عنوان و بیان صریح و جزئی و وجه اخباری در سطح معنا و جمله‌های عمدتاً معلوم و کامل در آغاز متن از سطح صورت است که در جدول (۲) قابل رؤیت هستند:

جدول ۲. راهبردهای بازنمایی هویت گروه بر مبنای مربع ایدئولوژی در متن «جشن نوروز»

متن	سطح	راهبرد	نمونه	
جشن نوروز	معنا	عنوان	تأکید بر نکات مثبت گروه ما: - جشن نوروز	
		صریح / ضمنی	تأکید بر نکات مثبت گروه ما: - در طول این چند روز همه به عیددیدنی یعنی دید و بازدید یکدیگر می‌روند و بزرگ‌ترها به کوچک‌ترها عیدی می‌دهند.	
		کلی / جزئی	تأکید بر نکات مثبت گروه ما: - ایرانی‌ها هنگام تحویل سال نو، یعنی زمان پایان سال کهنه و شروع سال جدید سفره‌ای به نام سفره هفت‌سین می‌چینند. در این سفره سیر، سرکه، سمنو، سیب، سنجد، سماق و سبزه و چیزهای گوناگون دیگری وجود دارد.	
		وجه	وجه همه جملات اخباری است.	
	صورت	انکار	-	
		نحو	معلوم / مجهول	همه جملات معلوم هستند به جز: - پس از پایان جشن نوروز در سیزدهم فروردین مراسم سیزده بدر برگزار می‌شود.
			جمله کامل / اسم‌سازی	همه جملات کامل هستند.
		شاکله	آغاز / پایان	تأکید بر نکات مثبت گروه ما: آغاز - نوروز نخستین روز سال هجری شمسی و اولین روز فصل بهار است.
			استدلال	-

خارج از این مربع، نمونه‌هایی از تأکید بر نکات منفی گروه ما در حوزه مقوله ارزش‌ها و هنجارها نیز در این متن وجود دارد:

۳. روز سیزده‌بدر مردم از خانه یا شهر خارج می‌شوند تا گرفتار نحوست سیزده نشوند.

جدول ۳. بازنمایی هویت گروه خارج از مربع ایدئولوژی در متن «جشن نوروز»

طرح‌واره هویت گروه								
متن	گروه	ایدئولوژی	عضویت	فعالیت‌ها	اهداف	ارزش‌ها و هنجارها	موقعیت و روابط	منابع
جشن نوروز	ما	تأکید بر نکات منفی				*		
		رفع تأکید از نکات مثبت						
	آنها	تأکید بر نکات مثبت						
		رفع تأکید از نکات منفی						

این بازنمایی با بیانی صریح و کلی به واسطه وجه التزامی و جمله معلوم و کامل در قالبی استدلالی در پایان متن انجام گرفته است. راهبردهای بازنمایی در جدول (۴) نشان داده شده‌اند:

جدول ۴. راهبردهای بازنمایی هویت گروه بر مبنای مربع ایدئولوژی در متن «جشن نوروز»

متن	سطح	راهبرد	نمونه
جشن نوروز	معنا	عنوان	-
		صریح / ضمنی	تأکید صریح بر نکات منفی گروه ما: - روز سیزده بدر مردم از خانه یا شهر خارج می‌شوند تا گرفتار نحوست سیزده نشوند.
			تأکید کلی بر نکات منفی گروه ما: - روز سیزده بدر مردم از خانه یا شهر خارج می‌شوند تا گرفتار نحوست سیزده نشوند.
		وجه	وجه جمله التزامی است.
	انکار	-	
	صورت	نحو	معلوم / مجهول
جمله کامل / اسم‌سازی			جمله کامل است.

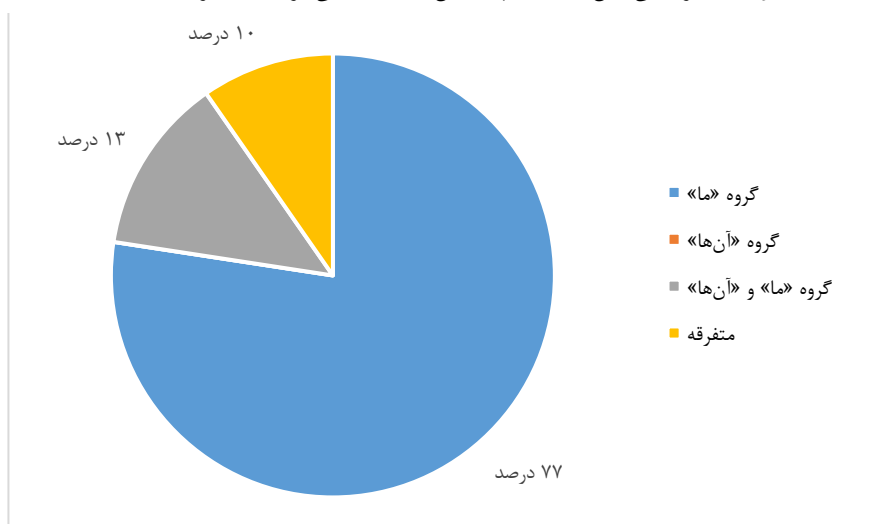
ادامه جدول ۴.

نمونه	راهبرد	سطح	متن
تأکید بر نکات منفی گروه ما: پایان - روز سیزده بدر مردم از خانه یا شهر خارج می شوند تا گرفتار نحوست سیزده نشوند.	آغاز/ پایان	شاکله صوت	جشن نوروز
تأکید بر نکات منفی گروه ما: - روز سیزده بدر مردم از خانه یا شهر خارج می شوند تا گرفتار نحوست سیزده نشوند.	استدلال		
-	انکار		

۲-۴. تحلیل داده‌ها

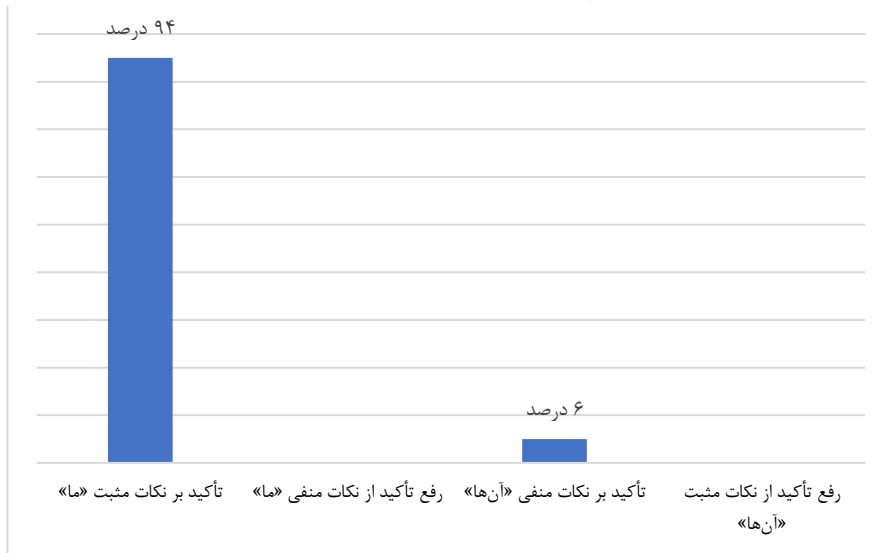
بررسی فراوانی متن‌ها بر مبنای دو گروه ما و آنها نشان می‌دهد که در کتاب درس زبان فارسی از میان ۳۰ درس، ۲۳ درس کاملاً در مورد گروه ما و ۴ درس در مورد گروه ما و آنها است. در ۳ درس دیگر نیز، هویت ایرانی یا غیرایرانی گویندگان مشخص نیست و به نکته خاصی در این مورد اشاره نمی‌شود. فراوانی این موارد در نمودار (۱) نشان داده شده است:

نمودار ۱. فراوانی متن‌های کتاب درس زبان فارسی بر مبنای گروه ما و آنها

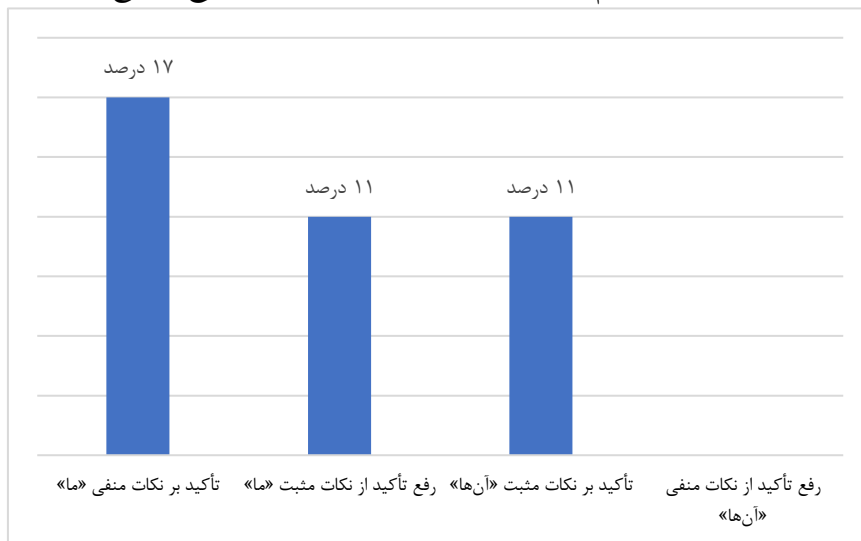
از مجموع این ۲۷ درس، تنها ۱۸ درس قابلیت بررسی بر مبنای چارچوب مورد نظر را داشتند و سایر متن‌ها از فرایند تحلیل خارج شدند. نتایج به دست آمده از تحلیل متن‌های این کتاب نشان می‌دهد که بر مبنای مربع ایدئولوژی، از مجموع ۱۸ متنی که قابلیت بررسی داشتند، در ۱۷ متن بر نکات مثبت گروه *ما* تأکید شده و تنها در یک متن بر نکات منفی گروه *آنها* تأکید شده است. نمودار (۲) نشانگر این فراوانی است:

نمودار ۲. ایدئولوژی‌های حاکم بر متن‌های کتاب درس زبان فارسی بر مبنای مربع ایدئولوژی

همچنین، از مجموع ۱۸ متن قابل بررسی، ۳ متن با تأکید بر نکات منفی گروه *ما*، ۲ متن با رفع تأکید از نکات مثبت گروه *ما* و ۲ متن با تأکید بر نکات مثبت گروه *آنها*، ایدئولوژی‌ای خارج از مربع وندایک ارائه کرده‌اند. این فراوانی در نمودار (۳) به نمایش درآمده است:

نمودار ۳. ایدئولوژی‌های حاکم بر متن‌های کتاب درس زبان فارسی خارج از مربع ایدئولوژی

به‌غیر از متن‌ها، در بخش تمرین‌های این کتاب، علاوه بر تأکید بر نکات مثبت گروه ما، ایدئولوژی تأکید بر نکات منفی گروه م نیز مشاهده می‌شود. تصویرهای (۲) و (۳) از یک تمرین و دو متن، این ادعا را تبیین می‌کنند:

تصویر ۲. بدترین بنده خدا

2 Leggere con l'aiuto del vocabolario e tradurre. CD2/12

بدترین بنده‌ی خدا

یک مرد تاجر که خیلی هم دولتمند بود هیچ اولاد نداشت. هر چه هم پول نذر آدم‌های خوب یا فقیر فقرا کرد به‌اش اولادی نداد. تا این که یک روز گفت: «خدایا، خداوندا، این بار نذر می‌کنم که اگر پسری به من عنایت کنی صد تومن ببرم بدهم به بدترین و ظالم‌ترین بنده‌ات!»

از قضا زد و این دفعه آرزوش بر آمد و سر نه ماه و نه روز و نه ساعت و نه دقیقه خدا به‌اش یک پسر کاکل زری داد. تاجر باشی هم نشست خوب فکرهاش را کرد، دید آدمی بدتر از میر غضب شهر به عقلش نمی‌رسد. زود صد تومن پول تو کیسه کرد بر داشت راه افتاد رفت پیش میر غضب باشی به‌اش گفت: «من چیزی از خدا خواسته بودم که به‌ام داد. صد تومن هم برای آن کار نذر کرده بودم که حالا آورده‌ام بدهم به شما. بفرما!»

میر غضب تعجب کرد. گفت: «این چه جور نذری است که باید بدهی به من؟»

266

(برگرفته از Meneghini & Orsatti, 2012: 266)

تصویر ۳. گور رودکی

CD2/16

متن Testo

گور رودکی

در بیرون شهر سمرقند، در روستای کوچکی، پنج رود کوچک جاری است و به همین جهت آن روستا را «پنج رودک» نام گذاشته بودند و بعدها برای اختصار به آن «رودک» گفته اند. هزار و پنجاه سال است که یک مشت استخوان لاغر و فرسوده در آنجا در زیر خاک گورستان کهنی خفته و از جهان آسوده است. این استخوان‌ها روزی هم‌نشین و هم‌خواب و هم‌سفر مردی بود که یکی از پایدارترین و استوارترین پایه‌های کاخ عظیمی را در جهان گذاشت. هزاران خانه و قصر در این مدت ویران شدند و یک کف دست خاک هم از آنها باز نماند اما این کاخ بر فراشته سر به فلک کشیده هنوز در جهان پایدار است.

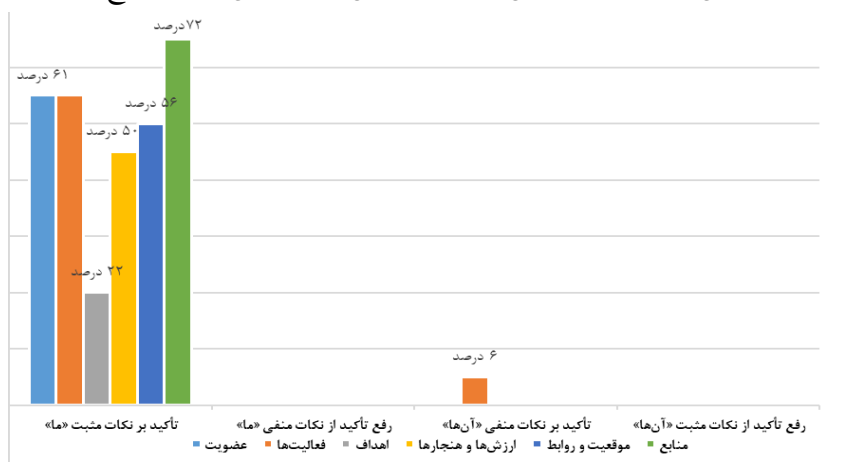
این مرد نازک اندام سفید موی که تا در جهان بود ناز بر فلک و عشوه بر ستاره می‌فروخت ابو عبدالله جعفر پسر محمد نام داشت. جعفر در خردسالی همه علمی را که در آن زمان رایج بود آموخت. کم کم به موسیقی مایل شد و چنگ زدن را فرا گرفت. شبهای زمستان در لب جوی کف آلود می‌نشست، و چنگ را بغل می‌گرفت و زمزمه می‌کرد. کم کم زمزمه‌های او با سخنانی و کلماتی توأم شد و پی برد که شعر می‌گوید، و هنوز جوانی نوری بود که شاعری نام‌آور شد و در شاعری تخلص رودکی اختیار کرد.

292

(برگرفته از Meneghini & Orsatti, 2012: 292)

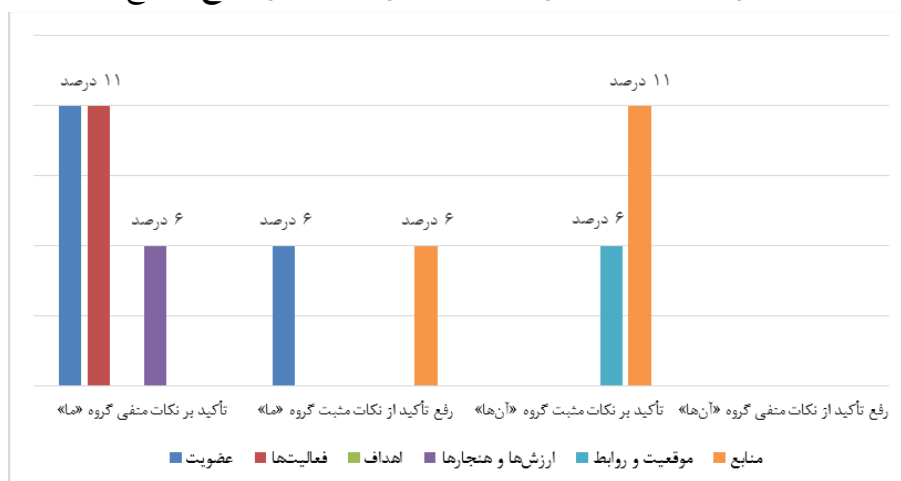
نتایج حاکی از آن است که از مجموع ۱۸ متن بررسی شده، به ترتیب در ۱۳، ۱۱، ۱۱، ۱۰، ۹ و ۴ متن، هویت ایرانی با تأکید بر نکات مثبت، به واسطه مقوله‌های منابع، عضویت، فعالیت‌ها، موقعیت و روابط، ارزش‌ها و هنجارها و اهداف بازنمایی شده و در یک متن بر نکات منفی گروه آنها از طریق مقوله فعالیت‌ها تأکید شده است. این موارد در نمودار (۴) به نمایش درآمده‌اند:

نمودار ۴. بازنمایی هویت گروه در متن‌های کتاب درس زبان فارسی بر مبنای مربع ایدئولوژی

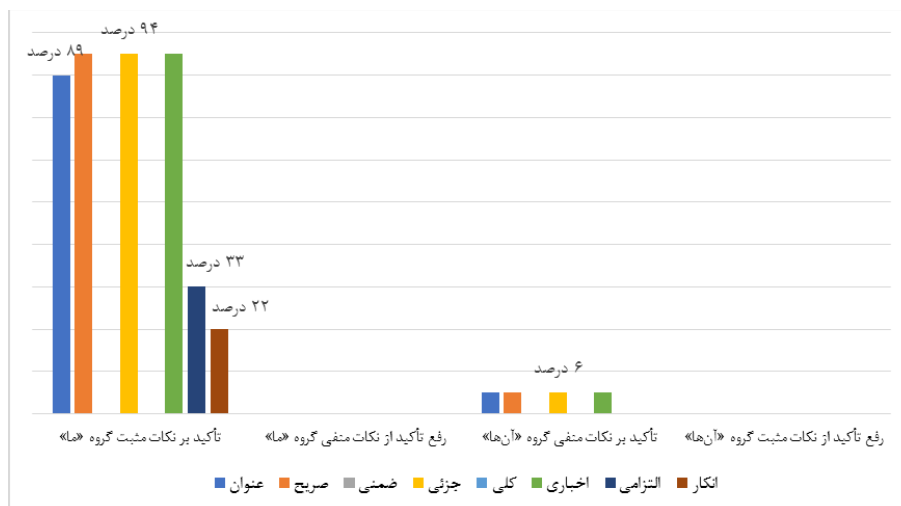
خارج از مربع ایدئولوژی، کتاب *درس زبان فارسی* در دو متن، از طریق مقوله عضویت و فعالیت‌ها و در یک متن با مقوله ارزش‌ها و هنجارها بر نکات منفی گروه ما تأکید کرده‌است. به علاوه، در یک متن از طریق مقوله عضویت و منابع رفع تأکیدی از نکات مثبت این گروه صورت گرفته است. در مقابل، بازنمایی گروه آنها با تأکید بر نکات مثبت، در دو متن به واسطه مقوله منابع و در یک متن با استفاده از مقوله موقعیت و روابط انجام شده‌است. این موارد در نمودار (۵) نشان داده شده‌اند:

نمودار ۵. بازنمایی هویت گروه در متن‌های کتاب *درس زبان فارسی* خارج از مربع ایدئولوژی

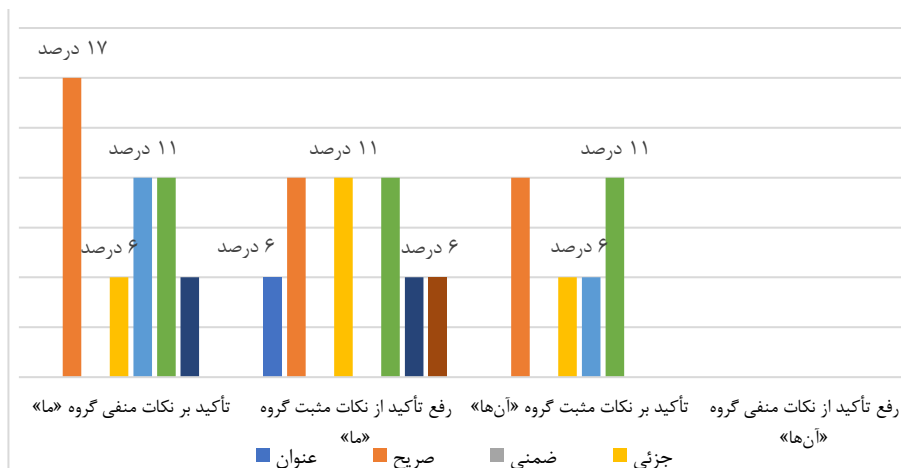

این ایدئولوژی‌ها در سطح معنا عمدتاً از طریق راهبرد بیان صریح، جزئی و وجه اخباری بازنمایی می‌شوند و پس از آن، راهبردهای عنوان، وجه التزامی، بیان کلی و انکار در مرتبه بعدی قرار می‌گیرند. میزان به کارگیری این راهبردها در دو نمودار (۶) و (۷) نمایش داده شده‌است:

نمودار ۶. راهبردهای بازنمایی هویت گروه در سطح معنا برمبنای مربع ایدئولوژی در متن‌های کتاب درس زبان فارسی

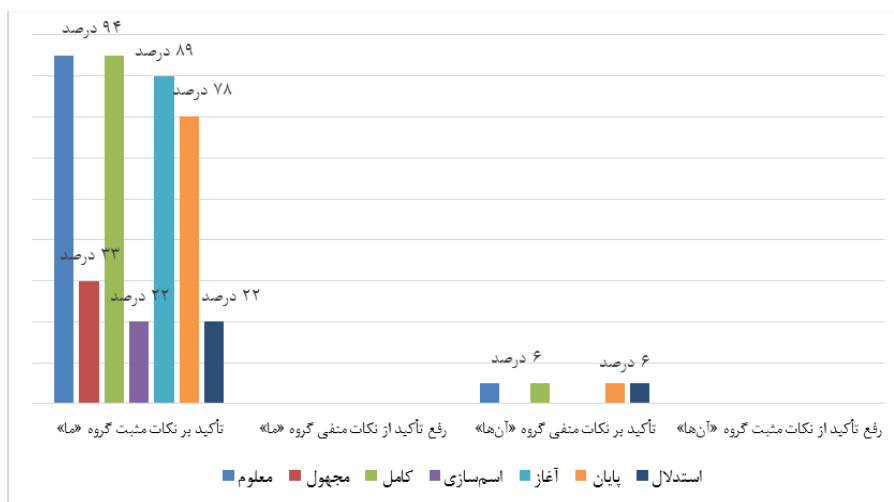
نمودار ۷. راهبردهای بازنمایی هویت گروه در سطح معنا خارج از مربع ایدئولوژی در متن‌های کتاب درس زبان فارسی

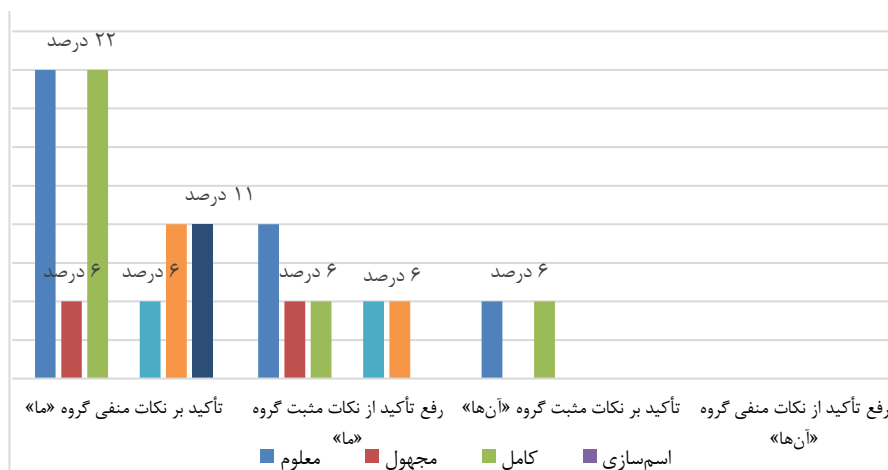
در سطح صورت نیز، بسامد استفاده از راهبردها به ترتیب متعلق به جمله‌های معلوم و کامل و دو راهبرد آغاز و پایان است که پس از آنها با فاصله زیادی، سه راهبرد جمله

مجهول، استدلال و اسم‌سازی قرار می‌گیرند. دو نمودار (۸) و (۹) بسامد راهبردهای سطح صورت را در کتاب درس زبان فارسی نشان می‌دهند:

نمودار ۸. راهبردهای بازنمایی هویت گروه در سطح صورت برمبنای مربع ایدئولوژی در متن‌های کتاب درس زبان فارسی

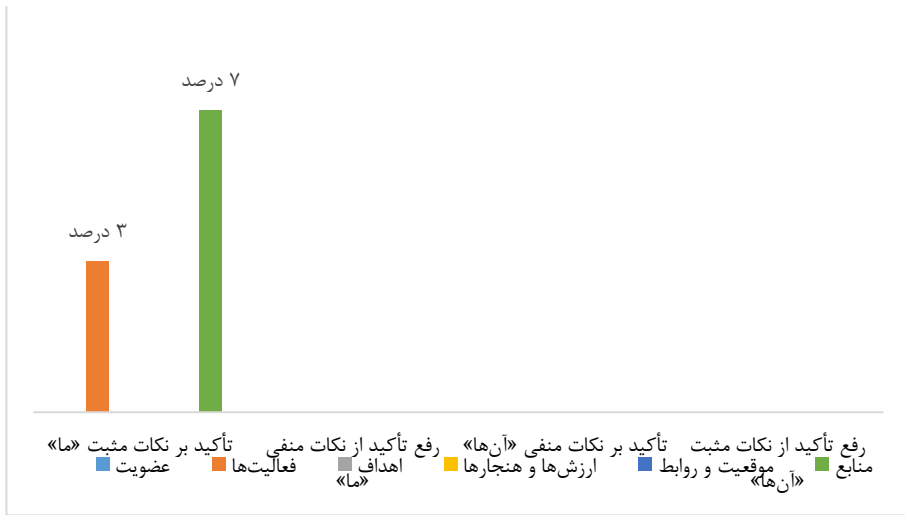

نمودار ۹. راهبردهای بازنمایی هویت گروه در سطح صورت خارج از مربع ایدئولوژی در متن‌های کتاب درس زبان فارسی

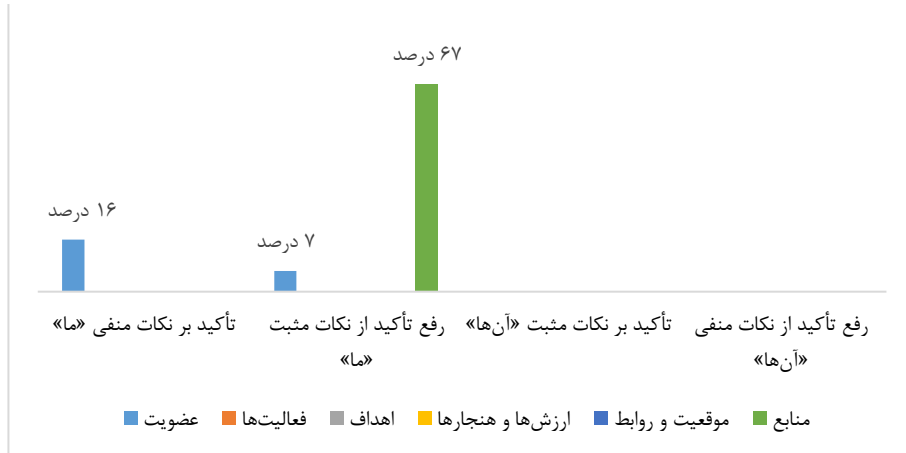
تصاویر کتاب درس زبان فارسی نیز، در مجموع ۳۰ مورد هستند که در چارچوب مربع ایدئولوژی، تنها با ۲ و ۱ درس در حوزه مقوله‌های منابع و فعالیت‌ها، بر نکات مثبت گروه ما تأکید می‌کنند. این فراوانی در نمودار (۱۰) به تصویر درآمده است:

نمودار ۱۰. بازنمایی هویت گروه در تصاویر کتاب درس زبان فارسی بر مبنای مربع ایدئولوژی

خارج از این مربع، ۲۰ تصویر در حوزه مقوله منابع و ۲ تصویر معرف مقوله عضویت، رفع تأکیدی از نکات مثبت گروه ما داشته و ۲ تصویر با مقوله عضویت بر نکات منفی ما تأکید دارند. این موارد در نمودار (۱۱) و تصاویر (۴) تا (۷) نشان داده شده‌اند:

نمودار ۱۱. بازنمایی هویت گروه در تصاویر کتاب درس زبان فارسی خارج از مربع ایدئولوژی

تصویر ۴. شخم زدن زمین

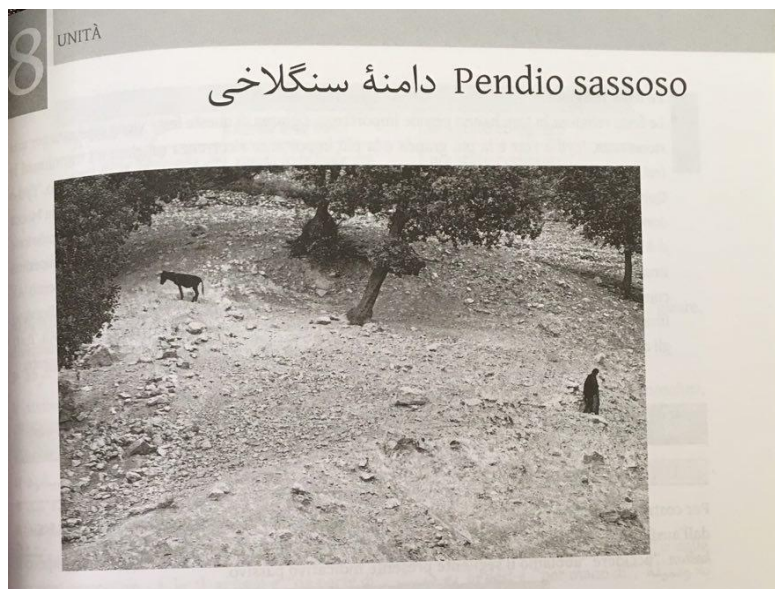
(برگرفته از Meneghini & Orsatti, 2012: 148)

تصویر ۵. زنان روستایی

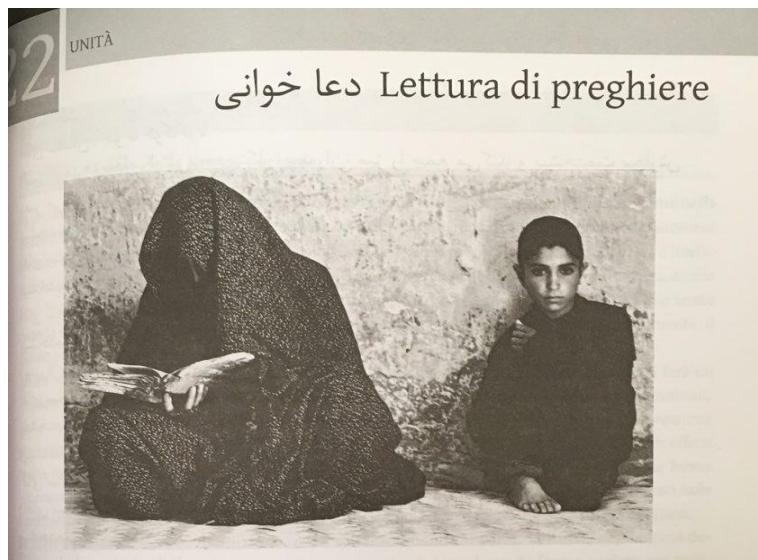
(برگرفته از Meneghini & Orsatti, 2012: 181)

تصویر ۶. دامنه سنگلاخی

(برگرفته از Meneghini & Orsatti, 2012: 207)

تصویر ۷. دعاخوانی

(برگرفته از Meneghini & Orsatti, 2012: 253)

۵. بحث و نتیجه‌گیری

با بررسی کتاب درس زبان فارسی که ۱۸ متن قابل تحلیل براساس رویکرد ون‌دایک داشت، می‌توان نتیجه گرفت که ایدئولوژی غالب در متن‌های این کتاب، تأکید بر نکات مثبت گروه ما است. البته مفهوم ما در این کتاب به دلیل ایتالیایی بودن نویسندگان، قدری متفاوت است. به همین علت، تأکید بر نکات منفی و رفع تأکید از نکات مثبت گروه ما نیز از جمله ایدئولوژی‌هایی بود که در متن‌ها مشاهده شد. نتیجه‌نهایی در زمینه بازنمایی هویت گروه از طریق مقوله‌های شش‌گانه نیز نشان می‌دهد که این کتاب ایدئولوژی خود پیرامون هویت ایرانی را عمدتاً از طریق مقوله‌های منابع، عضویت و فعالیت‌ها بازنمایی می‌کند.

ایدئولوژی‌های حاکم بر متن‌های کتاب درس زبان فارسی چه در زمینه معرفی هویت ایرانی و چه در به تصویر کشیدن گروه آنها، در درجه اول از طریق راهبردهای بیان صریح، در قالب جملات اخباری و با جزئیات و در وهله بعد، با استفاده از راهبرد عنوان به تصویر کشیده می‌شود. در سطح صورت نیز، بیشترین بسامد راهبردها در بیان ایدئولوژی‌ها، متعلق به راهبردهای جمله معلوم و کامل در آغاز و پایان متن‌ها است. به نظر می‌رسد بهره‌گیری

از راهبردها در این کتاب منطبق با ماهیت یک کتاب درسی است، چرا که پردازش جملات صریح، معلوم و کامل با وجهی اخباری که حامل جزئیاتی در مورد موضوع نیز هستند برای زبان آموز ساده تر است.

همچنین، کتاب در بازنمایی هویت ایرانی از طریق تصاویر، بیشتر بر مقوله منابع تکیه دارد، اما در اغلب موارد با انتخاب تصاویری بی ارتباط یا متضاد با محتوای درس، از یک ویژگی مثبت رفع تأکید کرده یا بر نکته‌ای منفی تأکید می‌کند. بدین ترتیب، اگرچه ایدئولوژی غالب متن‌ها تأکید بر نکات مثبت هویت ایرانی بود، اما به واسطه انتخاب تصاویر و تمرین‌ها، این نکات مثبت مکرراً انکار می‌شوند. دو تصویر (۸) و (۹) این نتیجه را تأیید می‌کنند:

تصویر ۸. ابر و کوه

3 UNITÀ

Nuvole e montagne ابر و کوه

Testo متن CD1/10

اصفهان
شهر اصفهان، که مرکز استان اصفهان است، در چهار صد کیلومتری جنوب تهران و در قلب ایران قرار دارد. تا حدود یک قرن پیش، اصفهان به نصف جهان شهرت داشت زیرا در زمان سلسله صفویه از نظر بزرگی و زیبایی کم نظیر بود.
در این شهر آثار زیر مشهور و دیدنی اند:
۱ مسجد جامع و مسجد شیخ لطف الله: در آنجا شاهکارهای هنر اسلامی ایران محفوظ است
۲ سه پل تاریخی، یعنی پل خواجه، پل شهرستان و سی و سه پل، که در وسط شهر بر روی راینده رود قرار دارند
۳ منار جشنان که دارای دو مناره و یک گنبد است. با تکان دادن یکی از دو مناره، مناره‌ی دیگر هم تکان می خورد.

Esfahān
Šahr-e Esfahān, ke markaz-e ostān-e Esfahān-ast, dar çahār sad kilōmetri-ye janub-e Tehrān va dar qalb-e Irān qarār dārad. Tā hodūd-e yek qarn piš, Esfahān be nevf-e jahān šehrət dāšt زیرا در زمان سلسله صفویه از نظر بزرگی و زیبای کم نظیر بود. در این شهر آثار زیر مشهور و دیدنی اند. ۱ مسجد جامع و مسجد شیخ لطف الله: در آنجا شاهکارهای هنر اسلامی ایران محفوظ است. ۲ سه پل تاریخی، یعنی پل خواجه، پل شهرستان و سی و سه پل، که در وسط شهر بر روی راینده رود قرار دارند. ۳ منار جشنان که دارای دو مناره و یک گنبد است. با تکان دادن یکی از دو مناره، مناره‌ی دیگر هم تکان می خورد.

46

(بر گرفته از Meneghini & Orsatti, 2012: 46)

تصویر ۹. به سوی معدن

19 UNITÀ

Verso la miniera به سوی معدن

Testo متن CD2/6

تاکسی سواری در تهران
مریم سر چهار راه ایستاده بود و برای هر ماشین نارنجی رنگی که به طرفش می آمد، دست تکان می داد: «آقا مستقیم تا میدان (میدان)»، اما راننده‌ها به راهشان ادامه می دادند. مدتی طول کشید تا بالاخره یکی از تاکسی‌ها تکه داشت و او را سوار کرد.
راننده گفت: - خانم این خیابون (خیابان) یکطرفه است و نمی تونیم (نمی توانیم) مستقیم به میدان بریم (برویم). باید به (یک) خط تا سر چهارراه بعدی بری (بروی) و از اونجا (انجا) تا میدان به خط دیگه (دیگر) بری.
به چهارراه که رسیدند، راننده نگه داشت و گفت: - خانم از این طرف که بری مستقیم به میدان میرسی.
مریم گفت: «خیلی ممنون، چقدر می شه (می شود)؟»
پس از پرداختن کرایه، پیاده شد و به سمتی که راننده نشان داده بود رفت. بیشتر تاکسی‌هایی که از این مسیر به سمت میدان می رفتند، پر بودند. یکی دو تا هم که جا داشتند و ایستادند، مریم دید که جای نشستن نیست و جلو هم یک آقا نشسته است. به این خاطر باز هم منتظر شد.

218

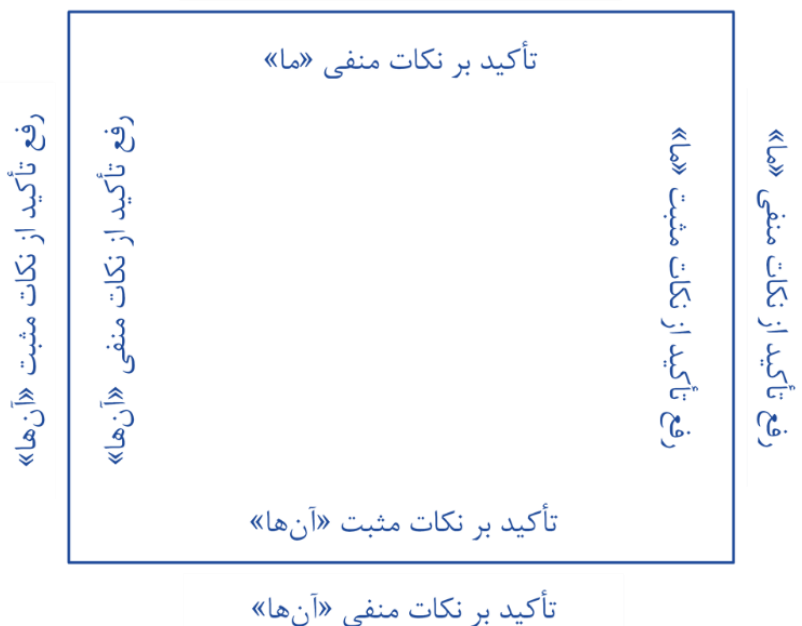
(بر گرفته از Meneghini & Orsatti, 2012: 218)

در مجموع، با توجه به چارچوب مورد نظر، محتوای کتاب *درس زبان فارسی*، چه آن را از دید نویسندگان غیر ایرانی‌اش، پیرامون گروه *آنها* بدانیم و چه مبتنی بر مقاصد آموزش زبان فارسی، درباره گروه *ما*، در هر دو صورت با انتخاب عناوینی با بار منفی و تصاویری که شهرنشینی، مدنیت و پیشرفت را انکار می‌کند، چهره‌ای مغرضانه از هویت ایرانی به تصویر می‌کشد. براین اساس، اگرچه روشن شد که تحلیل کتاب‌های درسی در چارچوب‌های گفتمان‌شناسی انتقادی و به‌طور ویژه رویکرد ون‌دایک، امکان‌پذیر خواهد بود، اما نکته مهم آن است که این منابع آموزشی برخلاف خبر و رسانه که عموماً به دنبال تخریب گروه مقابل و برجسته‌سازی و تثبیت خود هستند، گاه مسیر دیگری را در پیش می‌گیرند. به این ترتیب، ممکن است کتاب‌هایی که پیرامون گروه *ما* نوشته شده‌اند، ضد *ما* باشند و گروه *آنها* را مهم، مترقی و صاحب نفوذ جلوه دهند و بر اساس چارچوب مورد نظر پژوهش، بر وجوه منفی *ما* تأکید و یا از نکات مثبت *ما* رفع تأکید کنند.

آنچه در چارچوب ون‌دایک نادیده گرفته شده همین مربع احتمالی است که اضلاع آن مخالف با مربع ایدئولوژی پیش‌بینی شده اوست. از آن جا که آموزش زبان معرفی فرهنگ را نیز به دنبال خواهد داشت، آسیب اصلی زمانی رخ خواهد داد که توجه به گروه *ما* به عنوان گروه زبان هدف، با تأکید بر وجوه منفی و یا رفع تأکید از نکات مثبت همراه شود. این موضوع به احتمال بسیار زیاد متأثر از ایدئولوژی‌های مغرضانه نویسندگان در کتاب ظهور می‌یابد و حتی اگر ضمنی و غیرصریح مطرح شده باشد نیز اثرگذار خواهد بود. اگرچه کتاب *درس زبان فارسی* در متن‌ها تلاش می‌کرد جانب‌داری خود را پنهان سازد و بی‌طرف جلوه کند، اما تصاویر و تمرین‌ها در نقش بخش‌ناپیدای کوه یخ ایدئولوژی‌ها در سراسر کتاب حضور داشتند و حامل نگرشی دیگر بودند. به این ترتیب، دستاورد پژوهش حاضر با بررسی یک کتاب درسی شکل تکمیلی (۵) است:

شکل ۵. نگاهی تازه به مربع ایدئولوژی

تأکید بر نکات مثبت «ما»

تعارض منافع

تعارض منافع نداریم.

ORCID

RezaMorad Sahraei <https://orcid.org/0000-0001-9953-0789>

SeyedeFateme Tabasi <http://orcid.org/0000-0003-4343-3327>

منابع

رشیدی، ناصر و سعیدی، اصمغان. (۱۳۹۳). تحلیل گفتمان انتقادی کتاب فارسی امروز برای دانشجویان خارجی بر اساس چارچوب تحلیل ون‌دایک و ون‌لیوون. *مجله پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی*، ۱۸ (۳۲)، ۱۰۰-۱۲۶.

https://jut.samt.ac.ir/article_17797.html

عبداللهیان، حمید و حسینی‌فر، آیدا. (۱۳۹۱). تحلیلی بر بازنمایی ایدئولوژی و سبک زندگی در کتاب‌های آموزش زبان اینترچنج. *مجله مطالعات فرهنگ ارتباطات*، ۱۳ (۲۰)، ۳۵-۶۰.

https://www.jccs.ir/article_3274.html

مؤید شیرازی، جعفر (۱۳۷۱). *فارسی امروز برای دانشجویان خارجی: کتاب دوم (فارسی دلپذیر)*. شیراز: نشر دانشگاه شیراز.

یاسمی، کلثوم و آفاگل زاده، فردوس. (۱۳۹۴). بررسی انتقادی کتاب فایل انگلیسی آمریکایی. *مجله مطالعات میان فرهنگی*، ۲۷(۱۰)، ۱۶۹-۱۸۹.

<https://sanad.iau.ir/Journal/icsq/Article/1097869>

یاسمی، کلثوم و آفاگل زاده، فردوس (۱۳۹۵). تحلیل گفتمان انتقادی امریکن اینگلیش فایل با استفاده از مدل ون دایک. *مجله مطالعات فرهنگ ارتباطات*، ۱۷(۳۴)، ۱۸۵-۲۰۶.

<https://doi.org/10.22083/jccs.2016.23956>

References

- Abdullahian. H., & Hosseinifar. A. (2011). An analysis of the representation of life style and ideology in Interchange ESL books. *Journal of Culture-Communication Studies*, 13(20), 35-60. [In Persian]
https://www.jccs.ir/article_3274.html?lang=en
- Amerian, M., & Esmaili, F. (2015). Language and gender: A critical discourse analysis on gender representation in a series International ELT textbook. *International Journal of Research Studies in Education*, 4(2), 3-13.
<https://doi.org/10.5861/ijrse.2014.963>
- Bloor, M., & Bloor, T. (2013). *The Practice of Critical Discourse Analysis: An Introduction*. New York: Routledge.
- Fotopoulos, N., Karra, V., & Zagkos, C. (2017). Education, ideology and social effigies: Exploring facets from the English course books of the Greek state primary education. *International Journal of Education*, 9(3), 48-59.
<https://doi.org/10.5296/ije.v9i3.11540>
- Graves, K. (2003). *Coursebooks*. In D. Nunan (Ed.), *Practical English language teaching*. (pp. 225-246). New York: McGraw-Hill.
- Iqwan Sanjani, M. (2015). An analysis of religion bias in English coursebook of high school student issued by Indonesian government. *International Journal of Social Sciences*, 1(1), 1208-1222.
<https://doi.org/10.20319/pijss.2015.s21.12081222>
- Kakavand, N. (2009). *A critical discourse analysis of Interchange Third Edition Series used for Iranian EFL learners in English language institutes* [Master's thesis, Allameh Tabataba'i University].

- Meneghini, D., & Orsatti, P. (2012). *Corso di Lingua Persiana*. Italy: HOEPLI.
- Murray, D. E. (2011). *What English Language Teacher Need to Know*, (Vol. 1). New York: Routledge.
- Rashidi, N., & Saeidi, E. (2013). Critical discourse analysis of today's Persian book for foreign students based on the framework of Van Dijk and Van Leeuwen. *Journal of Academic Research and Book Writing*, 18(32), 126-100. [In Persian]
https://jut.samt.ac.ir/article_17797.html
- Richards, J. C. (2001). *The Role of Textbooks in a Language Program*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. Retrieved from <https://www.professorjackrichards.com/>
- Richards, J. C., & Schmidt, R. (2010). *Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. London: Longman.
- Sahragard, R., & Davatgarzadeh, G. (2010). The representation of social actors in Interchange Third Edition series: A critical discourse analysis. *Journal of Teaching Language Skills*, 2(1), 67-89.
<https://doi.org/10.22099/jtls.2012.401>
- Sajid, M. J. (2015). Ideology and textbook, *Asian Journal of Humanities and Social Studies*, 3(6), 578- 581.
- Van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Introduction*. London: Sage.
- Van Dijk, T. A. (2000). Ideology and discourse: A multidisciplinary introduction. *English Version of an Internet Course for the Universitat Oberta de Catalunya* (UOC). Retrieved from <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/06/Teun-A.-van-Dijk-2012-Ideology-And-Discourse.pdf>
- Van Dijk, T. A. (2001). Multidisciplinary CDA: A plea for diversity. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Method of critical discourse analysis*, (pp. 95- 120). London: Sage.
- Van Dijk, T. A. (2002). Political discourse and political cognition. In P. A. Chilton & C. Schäffner (Eds.), *Politics as text and talk analytical approaches to political discourse*, (pp. 204-236). Amsterdam: John Benjamins.
- Van Dijk, T. A. (2006). Ideology and discourse analysis. *Political Ideology*, 11(2), 115-140.
<https://doi.org/10.1080/13569310600687908>

- Van Dijk, T. A. (2013). *Ideology and discourse*. In M. Freedon, L. T. Sargent & M. Stears (Eds.), *The Oxford handbook of political ideologies*, (pp. 175-196). Oxford: Oxford University Press.
- Van dijk, T. A. (2015) Ideology. In G. Mazzoleni (Ed.), *The international encyclopedia of political communication*, (pp. 1-11), New Jersey: Wiley-Blackwell. Retrieved from <http://www.discourses.org>
- Yasemi. K., & Aghagolzadeh. F. (2014). A critical review of the American English file book. *Journal of Culture-Communication Studies*, 27(10), 169-189. [In Persian]
<https://doi.org/10.22083/jccs.2016.23956>
- Yasemi, K., & Aghagolzadeh, F. (2015). The Critical Discourse Analysis of American English File Book based on van Dijk's Model. *Journal of Culture-Communication Studies*, 17(34), 185-206. [In Persian]
<https://doi.org/10.22083/jccs.2016.23956>

استناد به این مقاله: صحرائی، رضامراد و طبسی، سیده فاطمه. (۱۴۰۳). ایدئولوژی و آموزش زبان فارسی در خارج از ایران: گفتمان‌شناسی انتقادی هویت ایرانی در کتاب درس زبان فارسی بر پایه الگوی ون‌دایک (۲۰۰۶). *علم زبان*, ۱۱ (۲۰)، ۴۶-۹. doi: 10.22054/ls.2020.30167.1109

Language Science is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.